

การศึกษาวิวัฒนาการเชิงสัญลักษณ์และความหมายของลวดลายประดับเงินตามชนบ¹

The Study of Evolution of Symbol and Meaning in Traditional Chinese Ornament

ชาติ ภาสว²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาปรัชญาแนวคิดและความหมายของลวดลายจีนและศึกษาลักษณะรูปแบบลวดลายจีนเพื่อวิเคราะห์วิวัฒนาการของลวดลาย จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของจีนก่อนยุคใหม่ คติความเชื่อ และความหมายของลวดลายจีนตามชนบทเพื่อรวบรวมข้อมูลจำแนกและแจกแจงประเภทลวดลายจีนตามชนบท การวิจัยนี้พบว่า วิวัฒนาการเชิงสัญลักษณ์และความหมายของลวดลายประดับเงินตามชนบท เริ่มจากลวดลายเพื่อการตกแต่งที่มีลักษณะเป็นนามธรรมวิวัฒนาการไปสู่ความสมจริง เริ่มจากการใช้แม่ลายเดี่ยวๆ ไปสู่การนำลายต่างชนิดมาประกอบกัน และสุดท้ายจากภาพประดิษฐ์ล้วนๆ ไปเป็นการผสมกับอักษรและอักษรประดิษฐ์ ส่วนด้านสัญลักษณ์และความหมายในขั้นแรกอาจไม่มีความหมายเพราะเป็นแค่การตกแต่งหรือมีความหมายที่เฉพาะเจาะจงเพราะใช้ลายเดี่ยว ต่อมาเมื่อมีการเชื่อมโยงกับคติความเชื่อความหมายง่ายๆ ไม่สลับซับซ้อนค่อยๆ พัฒนาไปมีความลึกซึ้งในเชิงสัญลักษณ์ความเชื่อ โดยเล่นการใช้คำพ้องเสียงหรือใกล้เคียงกัน และเปลี่ยนเป็นซับซ้อนขึ้นจากเนื้อหาที่แปรเปลี่ยนไปสู่สัญลักษณ์ระดับความหมายพัฒนาจากการแทนค่าตรงๆ หรือไม่มีความหมายเพราะมีวัตถุประสงค์ด้านความงามล้วนๆ ไปสู่ความหมายนัยตรงและไปสู่ความหมายนัยรองที่ต้องอาศัยการตีความจากคติความเชื่อและวิถีชีวิตประเพณีที่ส่วนมากมีความหมายเชิงสิริมงคลต่างๆ เป็นอาทิ

คำสำคัญ: ลวดลายประดับ เงิน สัญลักษณ์ ความหมาย

Abstract

The objective of this research is to study the concept and meaning of traditional Chinese ornament patterns to analyze the evolution. From the review of the literature about the history of China before the modern, belief and meaning of Chinese ornament patterns to gather information and categories of the Chinese ornament patterns. This research found that the evolution of traditional Chinese ornament patterns is the long-term evolution process of forming stylized and meaning, from simple to complicated ones. The Chinese ornament patterns evolved from the abstract to the realism, from single motif to combination patterns, from image to and character, and eventually turn to complex combination of motif. Originally Traditional Chinese ornament patterns were meant to ornate or decorate objects with a motif so that its meaning was specific and simple, reflecting the aesthetic taste of different periods and aesthetic ideals of rich cultural connotation. Then, evolved into complex, subtle and symbolic ones relying on belief. Consequently, by means of homonym, the simple meaning turn to the complex symbolic ones. The meaning developed from the denotation, a simple, clear-cut

¹ บทความนี้มาจากรายงานการศึกษาวิวัฒนาการเชิงสัญลักษณ์และความหมายของลวดลายประดับเงินตามชนบท (A Survey Study of Symbol and Meaning in Traditional Chinese Ornament) ได้รับทุนสนับสนุนวิจัยรายได้จากงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2556 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

² รองศาสตราจารย์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

meaning or no meaning with pure aesthetic, to connotation, which required interpretation based on belief and traditional ways of life. Almost all the symbolic patterns signify auspicious meaning.

Keyword: Chinese Ornament Pattern Symbol Meaning

1. บทนำ

ปี พ.ศ. 2558 ประเทศไทยจะก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC หรือ Asian Economics Community) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน 2558 คือการรวมตัวของชาติในอาเซียน 10 ประเทศ ได้แก่ ไทย พม่า ลาว เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ กัมพูชา บรูไน เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกัน จะมีรูปแบบคล้ายๆ กลุ่มยูโรโซน (Euro Zone) รวมตัวกันเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียว ซึ่งมีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุน และแรงงานฝีมือ อย่างเสรี และจะให้ความสำคัญต่อประเด็นด้านนโยบายที่ช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของอาเซียน จะเป็นยุคเปิดเสรีให้สามารถลงทุนธุรกิจและประกอบอาชีพได้ในทุกที่ในภูมิภาคอาเซียน มีการแข่งขันในภูมิภาคนี้มากขึ้นทั้งนี้จะมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศมากขึ้น

จีนกับอาเซียนมีความสัมพันธ์ที่ยาวนานกว่า 20 ปี เป็นตลาดการค้าอุปโภค บริโภคขนาดมหึมา การบริการและการลงทุน ในปี พ.ศ. 2553 จึงมีการเปิดเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีนขึ้น (FTA-Free Trade) เนื่องจากอาเซียนเห็นความสำคัญของจีนทางด้านมูลค่าการค้าระหว่างประเทศคู่ค้าประเทศในกลุ่มอาเซียนหลายๆ ประเทศมีการเตรียมการรองรับประชากรเศรษฐกิจและอาเซียนการเปิดการค้าเสรีนี้แล้ว เช่น สิงคโปร์ เวียดนาม ลาว ได้มีการพัฒนาทักษะทางด้านภาษา เป็นต้น จะเห็นว่าการแข่งขันทางเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้จะทวีความเข้มข้นมากขึ้น การบุกตลาดจีนจะต้องเข้าใจขนาดตลาด ความคิดและความต้องการของผู้ซื้อชาวจีน ทั้งนี้ต้องมีความเข้าใจวัฒนธรรมประเพณีของผู้ซื้อชาวจีน

จะเห็นว่าเศรษฐกิจที่เน้นวัตถุและประสิทธิภาพในการผลิตแต่ประการเดียวได้มาถึงทางตันแล้ว เพราะความฉลาดและการแข่งขันอันดุเดือดได้สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับมนุษย์ชาติด้วยคุณภาพและความหลากหลายที่เพิ่มสูงขึ้นทุกวัน ในขณะที่มิติทางด้านจิตใจและอารมณ์กลับถูกละเลยจึงเป็นโอกาสของ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy)” ซึ่งได้กลายเป็นวาระแห่งชาติของประเทศชั้นนำ

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ได้เปลี่ยนมุมมองของมนุษย์ หันกลับมาเน้นความสำคัญของความรู้ที่ฝังลึกจากภายใน ซึ่งอาจเป็นประสบการณ์เฉพาะตัว ที่ไม่อาจแสดงออกมาเป็นภาษาแห่งเหตุผลได้ จึงไม่ละเลยความสำคัญของความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ต่างจากระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรมนับจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นต้นมา ความรู้เชิงเหตุผลหรือความรู้แจ้งชัด (Explicit Knowledge) ที่ทุกอย่างต้องสามารถอธิบายผ่านภาษาและตัวเลขได้ครอบงำระบบความคิดของโลกในด้านต่างๆ ในขณะที่ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ที่เป็นประสบการณ์เฉพาะตัว ที่สั่งสมบ่มเพาะผ่านความสำเร็จและล้มเหลวจนเป็นส่วนหนึ่งชีวิต กลับถูกมองข้ามไปเพราะไม่สามารถอธิบายผ่านภาษาและตัวเลขที่แน่ชัดได้ภารกิจสำคัญของการเพิ่มมูลค่าในระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ คือ การแปรเปลี่ยนความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ให้กลายเป็นความรู้แจ้งชัด (Explicit Knowledge) เพื่อนำมาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์

การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจด้วยเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) จำเป็นต้องมีการผลิตและเผยแพร่ความรู้และบริหารจัดการข้อมูลและความรู้ (Knowledge Management) เนื่องจากจีน-ไทยนับว่ามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงติดต่อกันมายาวนานทางด้านวัฒนธรรม จะเห็นได้จากความสัมพันธ์ที่ปรากฏในงานศิลปะไทยหลายแขนง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2550) ทรงแสดงปาฐกถาเรื่อง ศิลปะจีน ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒวิทยาเขต อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก เนื่องในงานวิชาการ “วันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี” ครั้งที่ 19 เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2529 ทรงบรรยายถึงความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะไทยกับจีนไว้ว่า ได้แก่ จิตรกรรม (เช่น ภาพฝาผนังเรื่อง กางหน้าประตู) ประติมากรรม (เช่น ตุ๊กตาอับเฉาสำหรับถ่วงเรือ) สถาปัตยกรรม (เช่น วัดสมัยรัชกาลที่สาม ที่ได้อิทธิพล

สถาปัตยกรรมจีน) เครื่องลายคราม เครื่องถ้วยจีน (สมัยก่อนนิยมประกวดประชันกันเครื่องถ้วยโบราณ เช่นสมัยราชวงศ์หยวน เป็นตัวอย่างของเครื่องปั้นดินเผาไทย) พงศาวดารจีน (มีการแปลตั้งแต่รัชกาลที่ 1) เรื่องจิว บทจิว เสื้อผ้าจิว หุ่นแบบจีน และเพลงไทยสำเนียงจีน การเขียนโน้ตตัวเลขก็กล่าวว่าเป็นวิธีการแบบจีน พระองค์ยังได้ทรงบรรยายอีกว่า การศึกษาความเป็นมาเบื้องหลังการสร้างศิลปะโดยการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์จะช่วยให้เข้าใจศิลปะดีขึ้นอีกทั้งช่วยให้เข้าใจมนุษย์มากขึ้น

การศึกษาวิวัฒนาการเชิงสัญลักษณ์และความหมายของลวดลายประดับจีน นี้จะเป็นพื้นฐานสำหรับความเข้าใจวัฒนธรรมประเพณีของชาวจีนอันจะเป็นการรวบรวมองค์ความรู้และเผยแพร่เพื่อบริหารจัดการความรู้ที่ก่อให้เกิด “ความคิดสร้างสรรค์” ที่จะสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าและบริการอย่างมีนัยสำคัญ จนสามารถสถาปนาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ได้

2. วิวัฒนาการลวดลายประดับจีนตามชนบ

ลวดลายจีนมีพัฒนาการไปตามยุคสมัยทางประวัติศาสตร์จีน (ดูรูป 1) ดังนี้

1. ลวดลายสมัยหิน ยุคสังคมบรรพกาลเกี่ยวข้องกับการจับปลาล่าสัตว์และการแสวงหาแหล่งอาหารทางเกษตรกรรม รวมถึงการสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ลวดลายปรากฏให้เห็นตามเครื่องปั้นดินเผาของยุคนี้ และตามจิตรกรรมบนผนังถ้ำ มีลักษณะเด่น คือ ความเรียบง่ายไม่ซับซ้อน

2. ลวดลายยุคสัมฤทธิ์ สมัยราชวงศ์เซี่ย ราชวงศ์ซางและราชวงศ์โจว ลวดลายมีทั้งที่เหมือนจริงและนามธรรมฝีมือประณีตและเป็นระเบียบมากขึ้นตามลัทธิความเชื่อ ประยุกต์ลวดลายใช้กับเครื่องมือเครื่องใช้ผลิตภัณฑ์สัมฤทธิ์

3. ลวดลายสมัยชุนชิว-จ้านกั๋ว ลวดลายค่อนข้างกระชับแต่ซับซ้อนในยุคจ้านกั๋ว ลวดลายส่วนใหญ่ใช้ในพิธีกรรมและการเฉลิมฉลอง เปลี่ยนจากลวดลายสัตว์ต่างๆ เป็นลายเรขาคณิตและลวดลายนามธรรม

4. ลวดลายสมัยราชวงศ์ฉินและราชวงศ์ฮั่น เรียบง่ายแต่มีกำลัง มีลวดลายตกแต่งให้เลือกใช้มากมายและขอบข่ายการใช้ลวดลายขยายเพิ่มมากขึ้น เกิดลวดลายความหมายเชิงสิริมงคล ลวดลายมีการภาพสะท้อนวิถีชีวิตมนุษย์

5. ลวดลายยุคสามก๊ก สมัยราชวงศ์เว่ย ราชวงศ์จิ้น และราชวงศ์เหี้ยน-ใต้ มีอิทธิพลของศาสนาพุทธและผสมผสาน ลวดลายสิริมงคลกับพุทธศาสนา ลวดลายไม่ต่างกับลวดลายยุคก่อนหน้า ลวดลายยุคนี้นิยมใช้กับเสื้อผ้ามาก

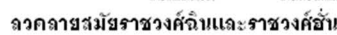
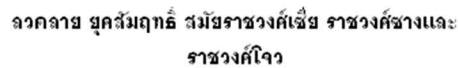
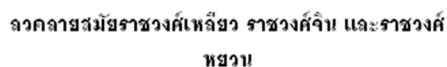
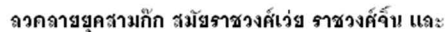
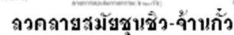
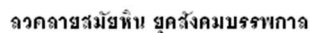
6. ลวดลายของราชวงศ์สุย และราชวงศ์ถังลวดลายของราชวงศ์สุยปรากฏการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย ลวดลายของราชวงศ์สุย และราชวงศ์ถังที่พัฒนามาเต็มที่ มีชีวิตชีวา สีสันสดใส สวยงาม และหรูหรา ลวดลายถูกจำกัดด้วยชนชั้น ลวดลายดอกไม้สิริมงคลเข้ามาแทนที่ลวดลายสัตว์ มีอิทธิพลของต่างชาติเข้ามาผสม

7. ลวดลายสมัยห้าราชวงศ์เป็นลวดลายเชิงสัญลักษณ์ มีรูปทรงเหมือนจริงสูง จนเกินจริงดูหรูหราและซับซ้อนยุ่งยาก เช่นเดียวกับสมัยก่อนหน้า

8. ลวดลายสมัยราชวงศ์ซ่ง มีชื่อเสียงในด้านรูปทรงและสีสัน งดงามเหมือนธรรมชาติ ฝีมือช่างงดงามที่ลุ่มลึกและคงที่ รูปแบบยุคนี้มีความแตกต่างกันระหว่างของราชสำนักและชาวบ้าน

9. ลวดลายสมัยราชวงศ์เหลียว ราชวงศ์จิน และราชวงศ์หยวน สะท้อนถึงลักษณะเด่นของชนชาติ เรียบง่าย มีกำลัง นิยมใช้ลวดลายใบไม้ดอกไม้ใหญ่ๆ และตัวอักษรจีนในข้าวของเครื่องใช้จำนวนมาก มีการพัฒนาลวดลายตามชนบอย่างเห็นชัด มีการใช้ลวดลายเชิงสัญลักษณ์และลวดลายที่ผสมผสานสัญลักษณ์สิริมงคลเพิ่มมากขึ้น

10. ลวดลายสมัยราชวงศ์หมิง และราชวงศ์ชิงถึงจุดสูงสุดของพัฒนาการทางงานลวดลายประดับจีนตามชนบ คงไว้ซึ่งลวดลายยุคก่อนหน้าและคงไว้ซึ่งลักษณะเฉพาะประจำชาติ ชิมซับอิทธิพลภายนอกและ รับเทคโนโลยีใหม่มาใช้ ลวดลายมีมากมายหลากหลายทั้งจินตนาการ หยิบยืม ผสมผสานคละเคล้ากันไป ลวดลายประดับที่แพร่หลายล้วนมีความหมายสิริมงคล

รูปที่ 1 ลวดลายจีนตามยุคสมัย

3. ประเภทลวดลายระดับจินตามชนบ

การศึกษานี้แบ่งลวดลายได้เป็น 6 หมวดหมู่ (ดังในรูป 2) มีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

1. ลวดลายเรขาคณิต เกิดขึ้นครั้งแรกในยุคก่อนประวัติศาสตร์มีการประยุกต์ใช้อย่างหลากหลาย ไม่มีความหมายเฉพาะเจาะจงเป็นการประดับตกแต่ง ลวดลายประเภทนี้ ได้แก่ เส้นตรง เส้นคู่เส้นหยัก เส้นโค้ง เส้นแถบ เส้นขดเกลียว ลายขมวดเกลียว ฯลฯ และรวมถึงลวดลายนามธรรมต่างๆ ด้วย ลวดลายประเภทสมัยนี้มักใช้ในข้าวของเครื่องใช้แบบพื้นบ้านที่เป็นสัมฤทธิ์หรือเป็นเครื่องเคลือบในภายหลังเป็นต้น ยุคแรกๆ มีรูปทรงเรียบง่ายชัดเจน ต่อมาในยุคหินใหม่ตอนปลายมีรูปทรงซับซ้อนขึ้น ในสมัยราชวงศ์ซางและราชวงศ์โจว ลวดลายได้กลายเป็นลวดลายประดับชั้นสูงที่สลับบนหิน ภายหลังราชวงศ์ฉินและฮั่น ลวดลายเรขาคณิตก็กลายเป็นลวดลายตกแต่งธรรมดาที่ปรากฏเห็นทั่วไป

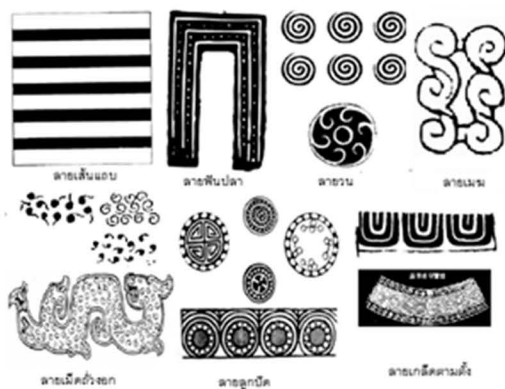
2. ลวดลายสัตว์ พบในยุคก่อนประวัติศาสตร์เป็นจำนวนมาก เช่น ปลา สุนัข ที่มีลักษณะนามธรรมนอกจากนี้ยังมีสัตว์ในตำนานหรือสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์มีความหมายสิริมงคล ได้แก่ ลวดลายมังกร หงส์ไฟ กิเลน เทาเทีย เป็นต้น สัตว์เหล่านี้นำไปใช้ในหลากหลายรูปแบบอย่างชานาญ บางลวดลายเช่น เทาเทียปกติใช้ในยุคสัมฤทธิ์ตอนต้น คนรุ่นหลังไม่ใคร่ใช้ ลวดลายอื่นๆ ก็มีการพัฒนาไปตามยุคสมัยและสังคมเศรษฐกิจ บ้างก็เปลี่ยนรูปร่างไป เช่น มังกร ลวดลายสัตว์ชนิดเดียวกันยังแตกต่างกันไปตามยุคสมัย เช่นเดียวกัน ล้วนใช้ลวดลายสัตว์เป็นปกติในงานศิลปหัตถกรรมหลากหลายสาขา ทั้งงานหยก เครื่องเงินเครื่องทอง จิตรกรรมภาพพิมพ์ เครื่องเคลือบดินเผา กระดาษตัด การตกแต่ง เครื่องเรือน เสื้อผ้า ประติมากรรม ฯลฯ

3. ลวดลายพรรณพฤกษา นกและแมลง เป็นลวดลายระดับจินตามชนบ ที่มีความหมายในเชิงสิริมงคล มีการผสมกันระหว่างลายดอกไม้แมลงและลายนก ใช้ประดับข้าวของเครื่องใช้ เครื่องสัมฤทธิ์ เครื่องเงินเครื่องทอง เครื่องหยก เครื่องเคลือบดินเผา เครื่องเรือน เสื้อผ้า เครื่องเย็บปักถักร้อย กระดาษสัมฤทธิ์และสถาปัตยกรรม ลายนกได้แก่ นกกระจอก กางเขนและ กระจอกบ้านและ ไก่ฟ้าสีทองนกกะสาและอื่นๆ ลวดลายผลไม้ดอกไม้ ดอกบัวหรือดอกเหมย ดอกบัว ดอกเบญจมาศ ดอกโบตั๋นและกล้วยไม้ ไม้ไผ่ สน เห็ดหลังจี่ลูกท้อ ทับทิม องุ่น ลวดลายแมลงทั่วไปมี ผีเสื้อ จักจั่น ซึ่งแตกต่างกับแมลงและดอกไม้มงคล ลวดลายเหล่านี้ที่เป็นลวดลายที่มีความหมายพิเศษจากกระบวนการพัฒนาในประวัติศาสตร์

4. ลวดลายสิริมงคล เป็นลวดลายจินตามชนบอีกประเภทที่แสดงถึงความยินดี เกี่ยวข้องกับมงคล คำอวยชัยให้พร ลวดลายชนิดนี้มียอดประกอบและความหมายเฉพาะเจาะจง เป็นส่วนขยายเพิ่มเติมของลวดลายระดับจินตามชนบ ลายมงคลหมายถึงลวดลายที่มีความหมายลึกลับ ลวดลายอันเกิดจากการฟ้องเสียงคำที่เป็นแบบหนึ่ง ลวดลายมงคลเริ่มต้นพัฒนาในสมัยราชวงศ์ถัง ราชวงศ์ซ่ง เฟื่องฟูในราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง ซึ่งลวดลายเกือบทั้งหมดตั้งใจให้มีความหมายเป็นมงคล ลวดลายมงคลมุ่งหมายให้มีความมั่งคั่ง โชคดี อายุยืนนาน ความอุดมสมบูรณ์แทนด้วยความมั่งคั่งความสำเร็จ การแต่งงาน มิตรภาพ ลูกหลานมากมายความสุขแทนด้วยการเฉลิมฉลอง เป็นต้น จิตวิญญาณและการรับรู้ด้านความงามของจีน เป็นองค์ประกอบสำคัญของลวดลายมงคลจินตามชนบ อันมีความหมายทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งของอารยธรรมจีน

5. ลวดลายคนมาจากรูปภาพอัตลักษณ์บุคคลซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบดั้งเดิมของจีน ลวดลายระดับภาพคนลักษณะต่างๆ เป็นสัญลักษณ์มีความหมายแทนแนวคิดสมัยบรรพกาลและความเชื่อทางศาสนา ลวดลายจึงเป็นนามธรรมเกิดภาพครึ่งคนครึ่งสัตว์ เช่น คนตัวเป็นนก เมื่อสังคมก้าวหน้าขึ้นลวดลายลายเส้นง่ายๆ กลายเปลี่ยนเป็นรูปคนที่มีรายละเอียดซับซ้อน หลังสมัยถังและซ่งลวดลายรูปภาพคนมีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น ในสมัยราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงลวดลายมีชีวิตชีวา

6. ลวดลายวัตถุข้าวของเครื่องใช้ จัดเป็นลวดลายระดับจินตามชนบประเภทหนึ่ง ลวดลายที่นิยมกันมี 5 ลาย ซึ่งเป็นการผสมกัน ได้แก่ สมบัติโบราณลวดลายทิวทัศน์ภูมิทัศน์ลวดลายคลื่น ริมบั้นความสงบสุขลวดลายสัญลักษณ์ศาสตร์ทั้งสี่ ลวดลายสมบัติโบราณมีจำนวนน้อย แต่มีความสำคัญอย่างเด่นชัดเพราะมีผลต่อพัฒนาการของลวดลายอื่นๆ

ลวดลายเรขาคณิต

ลวดลายสัตว์

ลวดลายพฤกษศาสตร์ และแมลง

ลวดลายสิ่งมงคล

ลวดลายคน

ลวดลายวัตถุข้าวของเครื่องใช้

รูปที่ 2 ประเภทลวดลายประดับเงินตามชนบท

4. วิวัฒนาการเชิงสัญลักษณ์และความหมายของลวดลายประดับเงินตามชนบ

จากการศึกษา อาจกล่าวได้ว่าตลอดระยะเวลาในประวัติศาสตร์จีนลวดลายประดับเงินตามชนบมีวิวัฒนาการเชิงสัญลักษณ์และความหมายอยู่บนชนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ วิวัฒนาการของลวดลายประดับเงินตามชนบเป็นไปตามเงื่อนไขทางสังคม และประวัติศาสตร์ แหล่งที่มาของลวดลายประดับโบราณมี 3 ทาง

1. ศิลปหัตถกรรมได้แก่ เครื่องเคลือบดินเผา การเย็บปักถักร้อย การตัดกระดาษ การแกะสลักเป็นความพยายามของผู้คนในการสร้างสรรค์งานที่เรียบง่ายหยาบแต่มีรสนิยมท้องถิ่นสูง ลักษณะเป็นพื้นถิ่น

2. ศิลปะทางศาสนา เช่น คติความเชื่อต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เรื่องวิญญาณภูตผีปีศาจ ตำนานเรื่องเล่า โบสถ์ ภาพจิตรกรรมผนังถ้ำและวิธีการอื่นๆ ในการตกแต่งประดับลายประดับคาน เครื่องแต่งกาย รูปปั้น วิหาร ระเบียบสถาปัตยกรรม ประติมากรรม

3. ข้าวของเครื่องใช้สิ่งอำนวยความสะดวกประจำวัน เสื้อผ้าเครื่องประดับอาคารสถานที่ อันตรรกะการตาในครอบครองของจักรพรรดิระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช

ลวดลายเหล่านี้บรรจบพบกับชีวิตความเป็นอยู่ที่หรรษาทางวัตถุและความว่างเปล่าทางจิตวิญญาณเต็มไปด้วยความพึงพอใจทางวัตถุ มีวิถีชีวิตเหลวไหลสูญเปล่า แต่มีการออกแบบที่ดี ดังนั้นลวดลายจึงเป็นลวดลายตามชนบที่มีฝีมือประณีตแต่จัดเป็นส่วนหนึ่งของการอวยพรให้อายุยืน พบได้ตามลวดลายประดับตกแต่งจิตรกรรม เครื่องเคลือบดินเผา

ประเทศจีนสมัยเริ่มต้นยุคบรรพกาล มีรากฐานของสังคมเกษตร ความเชื่อและความปรารถนาเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตประจำวัน ชนส่วนใหญ่เป็นชาวไร่ชาวนา ปลูกพืชและทำปศุสัตว์เลี้ยงชีพ ความต้องการพื้นฐานคือความอุดมสมบูรณ์จากผลิตผลที่ตนลงแรงไป ต้องการพืชผล และสัตว์ที่เลี้ยงไว้อุดมสมบูรณ์ ความอุดมสมบูรณ์ในการรับรู้ของชนบรรพกาลขึ้นอยู่กับความเข้าใจในธรรมชาติการยืดหยุ่นทางใจกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจที่มองไม่เห็น ก่อให้เกิดพิธีบวงสรวงต่างๆ อันก่อให้เกิดอุปกรณประกอบพิธีการหรือวัตถุแทนความเชื่อที่มีเนื้อหาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องแสดงออกในภาพวาด รูปภาพ ลวดลาย นอกเหนือจากรูปทรงและความงามที่เป็นเป้าหมายเบื้องต้นในการตกแต่งวัตถุ ลวดลายที่ประดิษฐ์ขึ้นจึงเกี่ยวข้องและสะท้อนวิถีชีวิตทางสังคมเกษตรปรากฏตามเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ลวดลายในยุคบรรพกาลสมัยก่อนประวัติศาสตร์เป็นจำนวนมากมีกำเนิดจากธรรมชาติ เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ภูเขา แม่น้ำ เมฆ สายฟ้า สัตว์ พืช เป็นต้น ลวดลายประดับส่วนใหญ่ในระยะแรกมีลักษณะเป็นรูปทรงเรขาคณิต มีลักษณะเป็นนามธรรม อาจเพราะเทคนิค และทักษะฝีมือยังอยู่ในระดับเริ่มต้น หรือเป็นเพียงแค่สัญลักษณ์ที่รับรู้กันในหมู่เผ่าตน

เมื่อก้าวสู่ยุคสังคมทาสในสมัยราชวงศ์เซี่ยและโจว การปกครองแบบราชาธิปไตย มีผู้ปกครองเป็นกษัตริย์ พิธีการบวงสรวงมีบทบาทมากขึ้นในการเสริมสร้างบารมีและศรัทธาต่อผู้นำ ความเชื่อเกี่ยวพันกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจที่มองไม่เห็นที่เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือในการปกครองของผู้นำในการแสดงออกของพิธีกรรมทางศาสนา ลวดลายที่ใช้จึงเกี่ยวข้องกับสัตว์สัญลักษณ์ต่างๆ เชื่อมโยงระหว่างตำนานและความเป็นจริง ที่สื่อความหมายทางความเชื่อและการปกครอง เช่น มังกรเป็นตัวแทนของกษัตริย์และอำนาจในขจัดสิ่งชั่วร้าย หงส์เป็นตัวแทนความสงบของบ้านเมือง เทาเหียเป็นตัวแทนของเซ็นสางเวในรูปสัตว์ร้ายที่จะกละละกลาม จักจั่นเป็นตัวแทนของการเกิดใหม่ เป็นต้น

เมื่อเข้าสู่ยุคศักดินาในประเทศจีน การพัฒนาทางด้านต่างๆ นำซึ่งความก้าวหน้าด้านต่างๆ ลวดลายจึงมีความหลากหลายและมีเนื้อหาเพิ่มมากขึ้นตามสมัยที่ผ่านไป ด้วย นอกเหนือจากลวดลายประดับเงินตามชนบแต่เดิม ในยุคสงครามสมัยชุนชิวจ้านกั๋ว เริ่มมีการแสดงเรื่องราว คล้ายกับเป็นบันทึกจากเหตุการณ์ประวัติศาสตร์เพื่อสื่อความหมาย เนื้อหาสาระอย่างตรงไปตรงมาไม่ต้องอาศัยการตีความซับซ้อน ความไม่มั่นคงในสภาพบ้านเมือง มีอิทธิพลต่อความคิดและความเชื่อของผู้คน ตระหนักถึงความจริงบนโลก ส่งผลกับการพัฒนาลวดลายประดับเงินให้เหมือนจริงมากขึ้น ดังเห็นได้จากลวดลายที่เป็นฉากเหตุการณ์ต่างๆ ของแต่ละยุค เช่น การจับปลา การเล่นเกมการของยุคจ้านกั๋ว ภาพแกะสลักจากสงครามในสุสานสมัยฮั่น

ขณะที่มีอีกฟากฝั่งของความคิดก็แสวงหาสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจในยามบ้านเมืองไม่สงบ จากศาสนาและความเชื่อ ความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจที่มองไม่เห็น เพื่อเป็นกระบวนการปลอบโยนจิตใจอันไม่มั่นคง กอปรกับการแพร่เข้ามา ของศาสนาพุทธในจีน ส่งผลให้มีการพัฒนาลวดลายสัตว์ เกิดลวดลายประเภทนักชัฏขึ้นในสมัยราชวงศ์ฮั่น มีการพัฒนาด้าน ลวดลายพืชพรรณพฤกษาต่างๆ ตลอดจน ลวดลายคน ที่มีอิทธิพลจากศาสนาพุทธ ดังตัวอย่างที่โดดเด่นของลวดลายประดับ ในถ้ำตุนหวง สมัยราชวงศ์ถัง ที่มีแบบแผนการประดับตกแต่ง งดงามแปลกตา

เมื่อบ้านเมืองสงบ ผู้คนมีชีวิตที่เป็นสุข ความเจริญต่างๆ ก็เกิดขึ้น ส่งผลกับสุนทรียภาพความงามงามของยุคสมัย ดังเช่นสมัยราชวงศ์ถัง ที่มีเศรษฐกิจเจริญรุ่งเรือง สังคมสงบสุข ศิลปวัฒนธรรมต่างๆ เจริญรุ่งเรือง โดยเฉพาะบทกวีโบราณ ของจีน ทศนะความงามที่ส่งผ่านถึงกันระหว่างธรรมชาติ กวี และศิลปะ ปรากฏในลวดลายประดับ ที่มีความหรูหราและซับซ้อน แผ่กระจายความหมายลึกซึ้งเหมือนบทกวี กลายเป็นศิลปะประเภทลัทธิเหมือนจริงที่อยู่ใกล้ชีวิตธรรมชาติมากกว่าศิลปะประดิษฐ์ (Stylized)

ยามที่บ้านเมืองมั่นคงและมั่งคั่ง ก็เป็นปัจจัยส่งเสริมวิถีชีวิตให้หรูหราเพิ่มขึ้น ทางศิลปะก็เช่นกัน จากความเรียบง่าย จำเป็นนำไปสู่รายละเอียด สู่ความเหมือนจริงท้ายสุด ก่อถึงการเกินจริง ดังเห็นได้จากลวดลายประดับในสมัยราชวงศ์ซ่ง เช่น ลวดลายใบไม้แม้นดำเนินตามสมัยก่อนหน้าเหมือนจริง แต่ก็ประดิษฐ์เกินจริง ความหมายยังคงเดิมในรูปลักษณ์ที่เปลี่ยนไป

เมื่อชนชาติจีนถูกปกครองโดยชนชาติอื่น เช่น ในสมัยราชวงศ์หยวน อิทธิพลต่างด้าวเข้ามามีส่วนผสมในรูปลักษณ์ ของลวดลายจีนตามชนบ เกิดความแปลกใหม่ขึ้น อันเนื่องมาจากการผสมผสานทางวัฒนธรรม ถือว่าลวดลายมีการพัฒนามาก แต่เดิมนั้น ชนบราชูร์กับหลวงแรกๆ ไม่ต่างกัน เป็นแบบเดียวกัน ต่อเมื่อ การปกครองพัฒนาเป็นแบบเจ้ากับข้าและกลายเป็น สมบูรณาญาสิทธิราช ส่งผลต่อลวดลายและความหมายหรือสัญลักษณ์ บนเนื้อหาที่อยู่บนวิถีชีวิตประเพณีและความเชื่อ ชาวจีนที่ถูกปกครองโดยราชวงศ์ซ่งที่เป็นต่างชาติต่างเผ่าพันธุ์มีการข่มเหงกดขี่ทางวัฒนธรรมจากผู้ปกครอง ทำให้เกิดการ แยกแยะ และเกิดการแบ่งแยกลวดลายประดับขึ้นเป็นแบบของหลวงและแบบของราชูร์ เกิดการแพร่หลายของลวดลาย พื้นบ้านจากคติความเชื่อชาวบ้านมากขึ้นอย่างงานลวดลายตกแต่งของจีนอันได้แก่ลวดลายประดับหรือภาพสัญลักษณ์ต่างๆ ในความหมายแห่งความเป็นสิริมงคลอยู่เย็นเป็นสุขตามคติจีน (สันติ เล็กสุขุม. 2550) ปัจจัยหนึ่งอาจเพราะเทคนิควิธี ที่แตกต่างกันในการสร้างลวดลาย ลวดลายประดับพื้นบ้านจีนมีความเรียบง่ายกว่า และไม่เคร่งครัดในระเบียบหลักเกณฑ์เช่น งานแบบของหลวง จึงยืดหยุ่นต่อการปรับเปลี่ยนใช้งานง่าย สื่อความหมายตรงไปตรงมา เช่น การใช้ลวดลายที่เป็นอักษร ตัวเดียวโดดๆ ประเภท ฮกหลั้ว หรือการเล่นความหมายของลวดลายเชิงสัญลักษณ์ที่มีการพ้องเสียงของการเล่นคำที่เสียง ใกล้เคียง เพื่อให้มีความหมายเชิงสิริมงคล สะท้อนถึงความปรารถนาในด้านโชคลาภ ยศถาบรรดาศักดิ์และอายุยืนขวัญยืน ในขณะที่ลวดลายจีนของหลวงหรือราชสำนักมีกฎเกณฑ์ตายตัวเคร่งครัด มีความประณีตหรูหราและองค์ประกอบซับซ้อน ต้องการการตีความของความหมายที่แฝงเร้นอยู่ เช่น ลวดลายในชุดมังกรลงพระองค์ เป็นต้น

5. สรุป

กล่าวโดยสรุปแล้ววิวัฒนาการเชิงสัญลักษณ์และความหมายของลวดลายประดับจีนตามชนบ มีลักษณะเริ่มจากลวดลาย เพื่อการตกแต่งที่มีลักษณะเป็นนามธรรมไปสู่ความสมจริง จากการใช้ลายเพียงแม่ลายเดียวเป็นลายหลายๆ ลาย นำไปสู่ การลายต่างชนิดมาประกอบกัน และสุดท้ายจากลายที่เป็นภาพประดิษฐ์ล้วนๆ ไปเป็นการผสมกับอักษรและอักษรประดิษฐ์ ส่วนด้านสัญลักษณ์และความหมายในชั้นแรกอาจไม่มีความหมายเพราะเป็นแค่การตกแต่งหรือมีความหมายเฉพาะเจาะจง เพราะใช้แม่ลายเดียว ต่อมาเกิดการเชื่อมโยงเข้ากับคติความเชื่อ จากความหมายเรียบง่ายไม่สลับซับซ้อนน้อยๆ แปรเป็น ลวดลายที่มีความหมายลึกซึ้งในเชิงสัญลักษณ์ความเชื่อ ต่อมาสลับซับซ้อนขึ้นจากเนื้อหาที่แปรเปลี่ยนสู่สัญลักษณ์ ระดับ ความหมายพัฒนาจากการแทนค่าตรงๆ หรือไม่มีความหมายเพราะวัตถุประสงค์ด้านความงามล้วนๆ ไปสู่ความหมายนัยตรง (Connotation) ซึ่งเป็นความหมายสามัญที่กำหนดรับรู้กันโดยทั่วและในที่สุดเปลี่ยนไปสู่ความหมายนัยรอง (Denotation) ที่ต้องอาศัยการตีความจากคติความเชื่อและวิถีชีวิตประเพณี ซึ่งส่วนมากมีความหมายเชิงสิริมงคลต่างๆ มีอำนาจ โชคลาภ เงินตราความมั่งมีและสุขภาพ และชีวิตยืนนาน

เอกสารอ้างอิง

- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. **ศิลปะจีน**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น. 2550.
- _____. **สรุปการเสวนาเรื่อง." AEC vs จีน ใครได้ใครเสีย"** (ออนไลน์). (12 ก.ค. 2555). จาก <http://www.thaifita.com/ThaiFTA/Portals/0/AECvscn.pdf>
- กัจจกร สุนพงษ์ศรี. **ประวัติศาสตร์ศิลปะจีน ฉบับปรับปรุง**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2551.
- กล่อม ศิริประภาธรรม และคมกฤช ศิริประภาธรรม. (ผู้แปล) **ประวัติศาสตร์จีน กำเนิดมนุษยชาติก่อดำบรรพ์ถึงอารยธรรมใหม่**. กรุงเทพฯ: ตถาตา. 2556.
- ชัชชัย ดุลยสุจริต. **สัญลักษณ์มงคลจีน**. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์. 2545.
- ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล. **108 สัญลักษณ์จีน**. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น. 2552.
- ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล. **108 สิ่งมั่งมยมงคลจีน**. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น. 2553.
- ศานติ ภักดีคำ และนวรรตน์ ภักดีคำ. **เสริมสิริมงคลยลศิลปะจีน๙วัดไทยในกรุงเทพฯ**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์. 2553.
- สันติ เล็กสุขุม. **ความสัมพันธ์จีน-ไทยโยงโยในลวดลายประดับ** กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. 2550.
- 古月. **中国传统纹样图鉴/ ZHONGGUO CHUANTONG WENYANG TUJIAN**. 北京: 东方出版社. 2010.
- 王端. **中國歷代圖案彙編**. Hong Kong :宏圖出版社. 1970.
- 田自秉. **中国纹样史**. 北京: 高等教育出版社, 2003.
- Ridley, Michael. **Style motif and design in Chinese art**. Dorset: Balndford Press. 1977.
- Welch, Patricia Bjaaland. **Chinese Art: A Guide to Motif and Visual Imagery**. HongKong: Tuttle. 2008.
- Williams, Charles Alfred Speed. **Outlines of Chinese Symbolism and Art Motives**. Japan: Charles E. Tuttle Co. 1974.
- Willetts, William. **Foundations of Chinese Art**. Singapore: Donald Moore Press Ltd. 1965.